

DVOGLASNI NAPJEVI EPSKIH PRIPOVJEDNIH PJESAMA U SJEVERNOJ DALMACIJI

Jerko Bezić

Zavod za istraživanje folkloru, Zagreb

Zadatak je ovog vrlo kratkog saopćenja da upozori na gotovo nepoznato postojanje dvoglasnih napjeva epskih pripovjednih pjesama u Hrvatskoj i da sa šest izabranih i komentiranih transkripcija magnetofonskih snimaka predstavi oblike tih dvoglasnih napjeva koje je autor snimio u sjevernoj Dalmaciji početkom šezdesetih godina našeg stoljeća. Posebno se osvrće na osebujne metroritamske obrasce. Iznosi ih u priloženoj tabeli prema prvim glazbenim recima u glazbenim strofama dvoglasnih napjeva. Ovo izlaganje ne zahvaća napjeve balada i drugih oblika pripovjednih pjesama.

Sredinom dvadesetog stoljeća pjevanje epskih pripovjednih pjesama bilo je veoma živo u Dalmaciji, u Lici, u Kvarnerskom zaljevu i na Kordunu.¹ Postoje i krajevi iz kojih još ne raspoložemo sređenom i analiziranom građom. Kad se to uradi, imat ćemo jasnu sliku rasprostranjenosti napjeva epskih pripovjednih pjesama u SR Hrvatskoj.

Oblikovanje napjeva epskih pjesama ovisno je o različitim vrstama izvedbe, stoga u Hrvatskoj - u odnosu na izvođače - razlikujemo:

1. Pjevanje pojedinca, muškarca ili žene, bez instrumentalne pratnje.
2. Pjevanje solista muškarca uz pratnju na guslami, pjevač sam sebe prati svirajući u gusle s jednom žicom, samo veoma rijetko s dvije žice.
3. Dva pjevača izvode dvije različite dionice dvoglasnog napjeva, bez instrumentalne pratnje.
4. Četiri žene pjevaju dvoglasno, povremeno i troglasno. Izdvaja se solistica koja pjeva gornju vodeću dionicu, sve bez instrumentalne pratnje. Mjestimice se može uočiti i četvrta dionica što je samo udvajanje donjeg pratećeg glasa u gornjoj oktavi.

¹ Priopćenje je na engleskom jeziku pročitano na međunarodnom simpoziju "Poliphony of the Peoples of the Balkans" u Tirani, NR Albanija, 6-7.10.1989.

Valja, također istaći da uz izvedbe koje izlažu tekstove epskih pjesama u potpunosti, postoje i izvedbe kojima se pjevaju samo duži i kraći odlomci takvih tekstova. Pjevanje epskih pjesama može se pojaviti - samo u pojedinim odlomcima teksta - za vrijeme svadbe, uz kolo, kao i u nekim drugim zgodama.

Tonski odnosi u napjevima epskih pjesama odražavaju tonske odnose koji su prisutni u određenom sloju, stilu, odnosno kategoriji folklorne glazbe određenog kraja ili pokrajine. Prikupljena građa pokazuje da ima još dosta napjeva u kromatskim nizovima i nizovima s labilnim stupnjevima, u stilu tzv. tijesnih intervala (Bezić, 1981, 33-34, 38-40). Labilan je najčešće stupanj iznad završnog tona, odnosno gornjeg završnog tona, kad dvoglasni napjev završava u dvoglasju velike sekunde. U novije vrijeme taj se stariji sloj napjeva relativno brzo povlači pred sve češćim pojavama dijatonskih tonskih nizova.

U pogledu ritma i metra u napjevima epskih pjesama iz Hrvatske uz pojave slobodnog ritma ima i pojava čvrstog ritma. Često nailazimo na metroritamske obrasce koje možemo mjeriti samo približno, oni se ne odvijaju u čvrstom ritmu i ne možemo ih jednostavno uklopiti u kalupe čvrsto određenih mjera.

Od zabilježenih metroritamskih obrazaca ističu se:

1. sa produženim 9. i 10. slogom
2. sa produženim 9. slogom
3. sa produženim 5. i 9. slogom
4. sa produženim 6. i 10. slogom

Obrasci pod 3. i 4. posebno su rašireni na užem obalnom pojasu Dalmacije i na otocima. Kako su stihovi epskih pjesama deseterci strukture 4, 6 (najčešće - v - v / - v - v - v, dvije i tri trohejske stope), prirodno je da je i u napjevima svaki početak drugog dijela stiha svaki peti slog naglašen. Melopoetske strukture napjeva pokazuju slobodno sastavljanje stihova u skupine, ali i - mnogo češće - pojave ustaljene glazbene strofe. U glazbenoj strofi od dva glazbena retka ponavlja se isti deseterački stih, u strofi od tri glazbena retka tekst prvog deseteračkog stiha pjeva se u prvom glazbenom retku, ponavlja u drugom a u trećem izvodi se drugi stih. U glazbenim strofama od četiri glazbena retka izvode se četiri deseteračka stiha, u svakom glazbenom retku novi deseterački stih. S druge strane, u mnogo rjeđim oblicima slobodno grupiranje pjevanih stihova može ovisiti o predahu, potrebnom u pjevanju, premda ima slučajeva da pjevač vodi računa i o sadržajnim cjelinama teksta. Napjevi za izvođenje epskih pjesama redovito su ustaljeni (usporedi C. Rihtman, 1963, 64).

U ovom saopćenju želim posebno izložiti šest primjera dvoglasnih napjeva epskih pjesama iz jedne relativno male geografske regije, iz sjeverne Dalmacije, iz područja koje zahvaća Bukovicu, Ravne kotare, te uski obalni pojas i zadarske otoke. Izabranih šest primjera snimio sam u vremenu od 1960. do 1963. godine i donosim ih u vlastitim transkripcijama.

Zajednička osobina napjeva tih primjera jesu prije svega melodijske krivulje malog opsega bez većih skokova. Kretanje dionica u relativno malim intervalima izvodi se pretežno paralelno. Prevladavaju dvoglasja u tercama, ima dosta unisono mjesta, pojavljuju se dvoglasja u sekundama.

Dvoglasni napjevi prve manje skupine, primjeri br. 1 i 2 završavaju u unisonu u koji ulaze protupomakom. Ostala četiri primjera kadenciraju u dvoglasju velike sekunde koje se oblikuje iz prethodnog unisona, silaženjem donjeg pratećeg glasa - to pokazuju notni primjeri br. 3, 4, 5 i 6. U šestom primjeru zbog treće dionice prelazi se iz dvoglasja u čisto kvinti u troglasje, gdje se uz čistu kvintu istovremeno javlja i čista kvarta - koja je u odnosu do najviše dionice velika sekunda (što ukazuje na vezu s prije spomenutim završnim dvoglasjem u velikoj sekundi).

Za međusobne odnose između dionica karakteristično je da u većini slučajeva izvedbu započinje samo pjevač gornje dionice (primjeri br. 1, 3, 5 i 6), ali ima i primjera zajedničkog početka pjevanja (br. 2 i 4). U dvoglasnom pjevanju epskih pjesama sudjeluju dva izvođača, a mogu i četiri ili tri.

Notni primjeri br. 4, 5 i 6 donose tekst iste pjesme, početak vrlo poznate "Pisme o kralju Vladimiru" iz Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga o. Andrije Kačića Miošića (drugo izdanje 1759. u Veneciji, 64. izdanje u Splitu 1983.).

* * *

Želim posebno upozoriti i na osebujne metroritamske obrasce glazbenih redaka u izloženim dvoglasnim napjevima iz sjeverne Dalmacije. U priloženoj tabeli iznosim metroritamske obrasce prvih glazbenih redaka u glazbenim strofama navedenih dvoglasnih napjeva.

Uz pojedine metroritamske obrasce tabela donosim i shematski prikaz rasporeda jedinica mjere u pojedinim taktovima što je posebno zanimljivo s obzirom na često javljanje nejednakih jedinica mjere. Zbog dosljednog uvažavanja naglasaka teksta u deseteračkim stihovima pojavljuju se u sklopu glazbenoritamске cjeline jednog glazbenog retka i taktovi sa samo jednom jedinicom mjere!

Prvi metroritamski obrazac u priloženoj tabeli veoma je jednostavan, vrlo poznat, klasični

♪♪ ♪♪ | ♪♪ ♪♪ | ♪♪ (notni primjer br. 3),

posebno proširen i u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji. Slijede mu tri varijante obrasca s produljenim 6. i 10. slogom. Posljednji je obrazac s produljenim 6. i 10. slogom, ali uz vrlo kratak 3. i 4. slog u prvom dijelu pjevanog stiha. Taj obrazac nije posve nepoznat. Na šibenskim otocima zabilježio ga je Ivo Furčić, ali samo u jednoglasnom napjevu (Furčić 1980, 270, br. 12; 266, br. 3 i 50, br. 4 - od navedenih samo je treći primjer napjev epske pripovjedne pjesme).

Iznio sam izloženo gradivo u namjeri da podstaknem diskusiju i daljnja istraživanja pitanja u vezi s dvoglasnim i troglasnim pjevanjem epskih pjesama u Hrvatskoj, posebno pitanja s područja ritma i mjere.

PREGLED

METRORITAMSKIH OBRAZACA	KOLIČINE JEDINICA MJERE JEDNAKOG ILI RAZLIČITOG TRAJANJA U POJEDINIM TAKTOVIMA	REDNI BROJEVI NOTNIH PRIMJERA
-------------------------	---	--

	$\frac{2}{4}$ 	3
	$\frac{2}{4}$ 	2
	$\frac{2}{4}$ 	1 i 5
	$\frac{2}{4}$ 	6
	$\frac{2}{4}$ 	4

① $\text{♩}=80, \text{♩}=53$ *BRBINO, Dugi otok*

u-ra-ni-la Ko-sov-ka dje-voj-ka,

u-ra-ni-la ra-no u ne-dje-lju,

u ne-dje-lju pri-je žar-ka sun-ca.

Detailed description: This musical score is for the song 'BRBINO, Dugi otok'. It consists of three staves of music. The first staff begins with a circled '1' and tempo markings '♩=80, ♩=53'. The melody is written in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The lyrics are 'u-ra-ni-la Ko-sov-ka dje-voj-ka,'. The second staff continues the melody with lyrics 'u-ra-ni-la ra-no u ne-dje-lju,'. The third staff concludes the piece with lyrics 'u ne-dje-lju pri-je žar-ka sun-ca.' and features a 3/4 time signature change.

② $\text{♩}=100 \text{♩}=66$ *ŠKABRNJA, Ravni Kotari*

U-ra-ni-jo Kra-lje-vi-ću Mar-ko,

u-ra-ni-jo niz Ko-so-vo ra-vo.

Kad je bi-jo na vo-di ze-le-ni,

su-ko-bi ga Ko-sov-ka de-voj-ka.

Detailed description: This musical score is for the song 'ŠKABRNJA, Ravni Kotari'. It consists of four staves of music. The first staff begins with a circled '2' and tempo markings '♩=100, ♩=66'. The melody is written in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The lyrics are 'U-ra-ni-jo Kra-lje-vi-ću Mar-ko,'. The second staff continues with lyrics 'u-ra-ni-jo niz Ko-so-vo ra-vo.'. The third staff has lyrics 'Kad je bi-jo na vo-di ze-le-ni,'. The fourth staff concludes with lyrics 'su-ko-bi ga Ko-sov-ka de-voj-ka.' and features a 3/4 time signature change.

3 $\text{♩} = 48$ MEDVIĐA, Bukovica

U-si-li se A-u-stri-je ca-re,
o-si-li se A-u-stri-je ca-re-----i,

Detailed description: This musical score is for a piece titled 'MEDVIĐA, Bukovica'. It is marked with a circled '3' and a tempo of quarter note = 48. The music is written on two staves in a 2/4 time signature. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature of 2/4. The melody starts with a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, Bb4, and C5. The second staff continues the melody with quarter notes D5, E5, F5, and G5, then a quarter rest, followed by quarter notes G5, F5, E5, and D5. The piece concludes with a 3/4 time signature change and a final note G4.

4 $\text{♩} = 71, \text{♩} = 47$ RADOVIN, Ravni Kotari

Gor-ko cvi-li su-žanj Vla-di-mi-re ,
u tam-ni-ci kra-lja bu-gar-sko-ga,
gor-ko cvi-li i da-____-nsk prokli-nje
u ko-ji se .na svit po-ro-di-jo

Detailed description: This musical score is for a piece titled 'RADOVIN, Ravni Kotari'. It is marked with a circled '4' and two tempo markings: quarter note = 71 and quarter note = 47. The music is written on four staves in a 2/4 time signature. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature of 2/4. The melody starts with a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, Bb4, and C5. The second staff continues the melody with quarter notes D5, E5, F5, and G5, then a quarter rest, followed by quarter notes G5, F5, E5, and D5. The third staff continues with quarter notes G5, F5, E5, and D5, then a quarter rest, followed by quarter notes G5, F5, E5, and D5. The fourth staff concludes with a 3/4 time signature change and a final note G4.

⑤ $J=68, J=45$ TKON, Pašman

Gor_ko cwi_li su_žanj Vla_di mi_re

u tm_ni_ci kra_lja bugar_sko_ga,

gor_ko cwi_li, da_nak pro_kli_nja_še

u ko_ji se na_svit po_ro_di_je.

⑥ $\text{♩} = 60, \text{♩} = 40$ UGLJAN, Ugljan
SOLOIST

Gor_ko cvi_li su_žanj_ — Ula_di_mi_re_ ,

Detailed description: This is the first system of a musical score for a soloist. It consists of two staves: a vocal line on top and a piano accompaniment line on the bottom. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The tempo is marked as quarter note = 60 and half note = 40. The music is in 2/4 time and features a soloist part. The lyrics are 'Gor_ko cvi_li su_žanj_ — Ula_di_mi_re_ ,'. There are dynamic markings like 'p' and 'f' and some phrasing slurs. The system ends with a repeat sign.

gor_ko cvi_li su_žanj Ula_di_mi_re

Detailed description: This is the second system of the musical score. It continues the vocal and piano parts from the first system. The lyrics are 'gor_ko cvi_li su_žanj Ula_di_mi_re'. The piano accompaniment includes some grace notes and slurs. The system ends with a repeat sign.

u tam_ni_ci kra_lja bu_gar_ska_ga_ — .

Detailed description: This is the third system of the musical score. It continues the vocal and piano parts. The lyrics are 'u tam_ni_ci kra_lja bu_gar_ska_ga_ — .'. The piano accompaniment features a triplet of eighth notes in the third measure. The system ends with a repeat sign.

LITERATURA

Bezić, Jerko

1981

"Stilovi folkorne glazbe u Jugoslaviji", *Zvuk*, 1981, br. 3, 33-50.

Furčić, Ivo

1980

Narodno stvaralaštvo šibenskog područja: I: Šibensko otočje, Muzej grada Šibenika, Šibenik.

Rihtman, Cvjetko

1963

"Oblici kratkog napjeva u narodnoj tradiciji Bosne i Hercegovine", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu - Etnologija* -, Nova serija, sveska XVIII, 61-75.

TWO-PART SINGING OF EPIC NARRATIVE SONGS IN NORTHERN DALMATIA

SUMMARY

Two-part singing of epic narrative songs in Croatia is nearly unknown. This is the reason to present examples of such a kind of singing from Northern Dalmatia (Bukovica Area, Ravni kotari Area, and the isles near Zadar). Apart from performances in which texts of epic songs are sung in full, there are also performances in which only short, or somewhat longer, extracts of the texts of the epic songs are sung. These can be heard e.g. at weddings, as an accompaniment to the *kolo* dance, and at certain other occasions.

The chosen examples (see the attached music examples 1-6) were recorded by the author at the beginning of the Sixties. The tonal relations show that there are still some tunes in an old layer (in the so-called Narrow-Interval Style). The fact is, however, that this old layer of the tunes is retreating rather quickly before diatonic tone series, which are becoming more common. As regards rhythm and metre, both free and strict rhythm are found. A separate attached tabulated list presents the metro-rhythmical patterns of the first melody-sections in the melody-stanzas in order to draw attention to the unequal duration of the particular beats.